

Elena Hadzhieva

(Bulgaria, Sofia University St. Kliment Ohridski)

Syntactic Interference between Bulgarian and Russian Simple Sentences

Abstract: The synthetic or the analytical structure of a language system presupposes typical limitations in its syntactic patterns resulting in the reproduction of lexical restrictions which, in turn, are manifested in the fact that each proposition in the respective language correlates with a range of concrete, specific, reference situation. This is also proof of the strength and consistency of the syntactic interference between Bulgarian and Russian.

This study discusses syntactic errors due to language-interference that are typically made by native Russians in the process of acquiring the various types of Bulgarian simple sentences.

Keywords: syntactic interference, language systems, interference errors, sustainable interference phenomenon, consequences.

Елена Хаджиева

(България, Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

Синтактична интерференция между българските и руските прости изречения

Съвременните акценти на националните образователни политики са ориентирани към образованието на билингвални и плурилингвални индивиди и към запазването и развиването на многоезичните общества и културните им специфики. По тази причина понятието и терминът „чужд език“ търпят промяна. Смята се, че европейските езици не са „чужди“ в обстановката на общността на европейските народи. В българския език също закономерно навлиза употребата на алтернативни термини като например „съвременни езици“, „други езици“ или „нови езици“ (Шопов 2013).

Концептът *усвояване на втори (друг, нов) език* се отнася към ситуация, при която на студент, притежаващ някаква степен на контрол над една езикова система, се представя втора (дори трета или четвърта) такава (Сноу 1998), т. е. този процес се отнася до всички следващи (немайчини) езици.

Лексико-граматическата и фонетико-графическата близост на българския и руския език са едни от най-важните фактори, които предопределят сравнително лесното овладяване на българския език от носители на руски.

Елена Хаджиева

Но близкородствената основа не предполага тъждество на лингвистичните единици в двата езика. Затова и близкородственият език е по-лесен за разбиране и пасивно овладяване, но не и за репродуциране и активно знание. При близък контакт на два езика във всяка комуникативна ситуация често наблюдаваме смесване на кодовете или възникването на интерференции.

Изясняването на приликите и разликите между езиковите системи на два близкородствени езика допринася за прогнозирането на трансфера и интерференцията при усвояването на българския език като друг, за намаляване на грешките от лингвистичен, комуникативен и прагматичен характер. Начинът на обучение се определя не от структурата на усвоявания език, а от структурата на възприемащото съзнание. Можем да представим съотношението между възприемащото съзнание и въвежданата в него система като сблъсък между два текста на два различни езика, като всеки от тях се стреми да преобразува противоположния по свой образ и подобие, да го трансформира в „свой превод“ (Лотман 1992: 115). Това и определя психолингвистичния механизъм на интерференцията като процес, който в дадена контактна ситуация отразява разпространението, последователността и устойчивостта на даден лингвистичен факт от езика-източник в езика-реципиент. Най-пълно езиковият контакт, пораждащ интерференция, може да бъде разбран, когато се разглежда в „широк психологичен и социокултурен контекст“ (Вайнрайх 1979: 26).

В един по-тесен смисъл разговорните явления се разглеждат като проява на синхронна динамика на равнище езикови средства за изразяване, а в по-широк смисъл – като конкуренция на равнище комуникативни прояви на езика (Земская, Китайгородская, Ширяев 1981).

Тези две равнища – на езика и на комуникацията – се отнасят към разграничението между лингвистична компетентност и комуникативна компетентност, което личи най-добре при изучаване на чужд език. Защото често изучаващите български език имат отлично познание върху морфологичната и синтактичната му система, но при по-ниска комуникативна компетентност речевите съобщения на носителите на руски език и преводните им еквиваленти на различен тип фрази звучат за българското езиково съзнание неестествено. Като се прибавят и различните прояви на синтактична интерференция между сродни езици, което е и предмет на настоящето изследване, се очертава сложният процес на усвояване на българския език като чужд и неговото функциониране в определени социални условия.

Действително в сферата на синтактичните модели на славянските езици се откриват някои универсални (общославянски) явления, но също така съществуват и специфични, уникални. Първите характеризират в голяма степен плана на съдържание на синтактичните модели и съставлящите го синтактични позиции. Вторите се отнасят до голяма степен към плана на изразяване на тези единици. Доколкото структурните схеми представляват единството на тези два плана, правилно е да се разглеждат универсалността и специфичността като диалектически допълващи се свойства на синтактичните единици (Норман 1988: 26).

Синтетичната структура или аналитичната структура на дадена езикова система предполага и типични ограничения в синтактичните ѝ модели, в резултат на което се репродуцират и лексикални ограничения, при които пък всяка пропозиция в съответния

език се съотнася с определен кръг конкретни, специфични, референтни ситуации. Това е и доказателство за устойчивостта и последователността на синтактичната интерференция между българския и руския език.

Материалът на изследването се основава на анализите на многобройни анкети, съпоставки и наблюдения над устната и писмена реч на значителен брой чуждестранни граждани, носители на руски език – студенти филолози в Московския университет, студенти от различни хуманитарни специалности в Софийския университет, както и голяма група етнически българи билингви. Особен интерес представлява групата на етническите българи билингви. Те са носители на български говори в Южна Украйна, представени от седем групи (Терзи 2001: 26). Същевременно речта им е с типичните характеристики на българско-руското двуезичие, т.е. налице е двустранна интерференция – от една страна, влияние на архаично-диалектния вариант на българския език, и от друга – приоритетната комуникация на руския език, който е и език на международно общуване.

По отношение на интерферентите грешки, типични за речта и преводните текстове на билингви, е наложително да се имат предвид:

1. профилактиката (на грешките), която представлява своеобразно прогнозиране на възможните взаимни влияния и потенциалните проблеми и това следва да бъде включено като част от предварителната подготовка на самия преподавател;
2. за да бъде ефективна обаче, профилактиката на грешките, възникващи от интерференцията, трябва да бъде съчетана с последователен анализ на допусканите грешки и причините за появата им на всяко от езиковите равнища (Крейчова 2016: 81).

***

По отношение на **съобщителните изречения** типичните интерферентни грешки са на морфосинтактично равнище и се регистрират при избора на български глаголни форми от носители на руски език при съставяне на различен тип текст.

Свидетелският български разказ преди всичко включва аористни и имперфектни глаголни форми. На минало време в руски съответстват значителен брой български минали времена от изявително и преизказно наклонение: *каза, казал, казал е, беше казал, бил казал* в руски имат само едно съответствие – *он сказал*. Грешките, допускани под влияние на родноезиковия навик, са свързани с това, че носителите на руски език, затруднени в избора си на българска глаголна форма, пренасят руските *л*-форми на българска езикова почва. Това е вследствие на отсъствието на руски структурен еквивалент срещу съответната, напр. аористна или имперфектна българска глаголна форма (Хаджиева 1995). Разглежданото интерферентно явление се характеризира с устойчивост и последователност.

За руското езиково съзнание особено сложни за усвояване се оказват българските преки или свидетелски форми, докато несвидетелските или преизказните форми, поради външното си сходство с формите за минало време в руски, се възприемат като „обикновени” форми за съобщаване на минали събития.

След като е известен по същество този психолингвистичен механизъм, на който се дължат отклонения от българските езикови норми за начина на избор на разказ за минали събития, можем да си обясним парадоксалния факт, че несвидетелски разказ съдържа

свидетелски глаголни форми вместо нормалните за носителите на руски език л-форми за минало време. Това интерферентно явление също е със значителна устойчивост и характеризира българската реч и на напреднали в усвояването на българския език. В случая и лингвистичната компетентност на много добро равнище не оказва съществено намаляване на интерференцията.

Въпросителни изречения

Чрез въпросителните изречения говорещият посочва непълноти в информацията си, изразява желанието си тези непълноти да бъдат запълнени и апелира за отговор към определен адресат (към слушателя или към самия себе си) или към анонимен адресат (Ницолова 1984: 113).

Общовъпросителни изречения

Общовъпросителните изречения съдържат запитване за правилността–неверността на някакво предположение и изискват отговор, който потвърждава или отрича това предположение. Формално този тип въпроси се отличават или само с интонацията си, или с интонацията си и с наличието на въпросителна частица. За разлика от носителите на руския език, българите значително по-рядко използват въпроси, основани единствено на интонацията си. И обратно – за русите пък представлява особена трудност да включат въпросителна частица в общите въпроси на български език. Например на фразата *Ти срещна ли го днес?* съответства рус. *Ты встретила его сегодня?*. На български русите ще кажат *Ти го срещна днес?* изпускането на въпросителната частица *ли* е интерферентна грешка, която характеризира българската реч на малко и среднонапреднали. От друга страна българското езиково съзнание възприема руските фрази без въпросителната частица *ли* не като въпрос, а като констатиращ факт, който е неочакван за говорещия.

Различията между българските и руските *ли*-фрази са съществени. Например в руски език отсъства въпросителната частица *дали*. Структурният еквивалент на българската *дали*-фраза в руски е *ли*-фраза – *Дали ме обича?*, рус. *Любит ли он меня?*

И при *нали*-фразите съществува различие, което също е източник на интерферентна грешка. В българските фрази с крайно *нали* руските съответствия са *да, правда, неправда ли, ведь*, напр. *Той ще дойде, нали?* – *Он придет, да?* или *Он придет, правда?*

По-труден е подборът на адекватен руски превод на въпросителната частица *нали* в интерпозиция или препозиция, напр. *Той нали ще дойде?* – *Прошу подтвердить, что он придет* или *Он, правда, придет?*; *Нали ще дойде?* – *Он ведь придет?*

Подобно на неизвестната за русите частица *нали* са и частиците *нима* и *мигар*. Ако те се произнасят с фразово ударение, което е по-рядко, руското съответствие е *неужели* и *неужто* и обратно – когато не са с фразово ударение, те съответстват на рус. *разве*, напр. *Нима Иван ще дойде?* – *Разве Иван придет?*; *Нима Иван ще дойде?* – *Неужели Иван придет?* (Котова, Янакиев 2001: 769).

Конкретновъпросителни изречения

Конкретновъпросителните изречения или частните въпроси (по Ницолова) включват конкретно запитване на факта или за някаква страна на факта и предполагат отговор, който съдържа конкретна информация.

Българските въпроси с *какъв* и *кой*, които изискват съответно отговор-квалификатор и отговор-уникализатор, са трудноусвоими за носителите на руския език. Независимо от това, че им е известна формалната диференциация между двата типа отговори, а именно отсъствие–наличие на определителен член, на практика се регистрират последователни интерферентни грешки, например на въпроса *Какво палто искаш?–Какое пальто хочешь?* русите редовно отговарят *новото* или *модното*, рус. *новое* или *модное*, вм. правилното *ново* или *модно*. А на въпроса *Кое палто искаш? – Какое пальто хочешь?* отговорът е *вълнено–шерстяное* или *кожено–коженое*, вм. *вълненото* или *коженото*, което съответства на *(это,) шерстяное* или *(это,) коженое*.

Интерферентна грешка представлява и смесването на значенията в случая на *какво* и *кое* на българска езикова почва, чието руско съответствие е само *какое*.

И по отношение на словоредните особености на българските конкретновъпросителни изречения под влияние на родноезиковия навик по-често употребяваният е „руският” модел, например при превод на въпроси от типа *Что это значит? – Какво значи това?* или *Това какво значи?* 75% от анкетиранияте превеждат *Какво това значи?*, което българското езиково съзнание възприема като типично „руска” фраза (Хаджиева 2002).

Подбудителни изречения

За подбудителните изречения е характерно използването на повелителното наклонение, конюнктива, подбудителните частици и подходящата подбудителна интонация. Тези изречения отразяват непосредствено волеизявата на говорещия.

При императивните изрази в руски е употребен несвършеният вид на глаголната форма, а българският – преводният еквивалент, съдържа свършен вид, „тъй като несвършеният вид би придал на фразата силно емоционален характер, липсващ в руския текст” (Станков 1976: 173)

Под влияние на родния език редовно в българската си реч русите употребяват *сядайте, отговаряй, ставай* и др., вместо *седнете, отговори, стани*. За руското езиково съзнание тези форми са неутралните и вежливите, докато за българина е точно обратното.

На българските *да*-конструкции в подбудителните изречения денотативно съответстват руски *да*-конструкции, макар че последните звучат в руската реч архаично, тържествено и приповдигнато, което не може да се каже за българските, характерни за разговорната реч (Котова, Янакиев 2001: 762).

Българските *да*-конструкции конотативно са по-близко до рус. *пусть*- и *пускай*-конструкции, например *Пусть всегда будет солнце!* конотативно е по-близко не до бълг. *Нека винаги има слънце!*, а до бълг. *Винаги да има слънце!* Но понякога в резултат на смесването на значенията на бълг. *да*- и *нека*-конструкциите, русите превеждат неправилно този тип подбудителни изречения.

Например на *Пусть будет лето!* адекватният български превод е *Нека бъде лято!* или *Нека да е лято!*, а русите предпочитат съответствието *Да бъде лято!*

И обратното – *Пускай его ломать свою голову!* – *Да си чуни главата!* русите превеждат *Нека да си чуни главата!*, което пък българското езиково съзнание възприема като фраза с по-голяма емоционална наситеност и категоричност.

Подбудителните изречения с *недей(те)* + съкратен инфинитив и *недей(те) да* + форми за 2 л. се срещат значително често в българската разговорна реч. Структурно този тип изречения са непознати за носителите на руски език. Най-адекватният превод на тези изречения е руската *не*-конструкция, напр. рус. *не говори(те) ей*, бълг. *недей(те) ѝ казва*, русите превеждат *не ѝ казвай(те)* или рус. *не пой*, бълг. *недей да пееш* и рус. *не пойте*, бълг. *недейте да пеете* – преводът е еднозначен *не* + повелителните форми за 2 л. единствено и множествено число – *не пей* и *не пейте*.

Допускането на други преводни варианти е рядко и понякога е съпътствано с неправилното смесване на двете форми – *недей да казва* или *недей пееш*.

Конотативно на бълг. *хайде*- и *хайде да*-изречения най-близки са рус. *давай(те)*-изречения.

Давай поужинаем русите превеждат *Хайде да вечеряме*, *Давай поторопимся* – *Хайде да побързаме*, но при *Ну, пошли!* – *Хайде, тръгвайте!* се регистрират различни преводни варианти като: *Е, тръгвайте!*, *Хайде да тръгвате!*, *Тръгвайте!*, *Да тръгвате!*

Навярно тези колебания се дължат и на различните преводни съответствия на фрази от типа: *Хайде на ресторант!* – *Пойдемте в ресторан!*; *Хайде в банята!* – *Иди мойся!*

В *стига*-изреченията със съкратен инфинитив адресатът е 2 л. единствено число – *Стига вика!* – *Хватит кричать!*. Когато обръщението се отнася към повече реципиенти, преводът на рус. *Хватит вам кричать!* е *Стига викахте!* и по-често *Стига сте викали!*. В анкетите са отбелязани и двата варианта, като във втория – *Стига сте викали!* – се забелязва висок процент на отсъствие на формата на спомагателния глагол *съм* за 2 л. множествено число – *сте*, т.е. *стига викали*, *стига играли* и т.н. За руското езиково съзнание перфектните глаголни форми са трудни за усвояване – за русите щом са налице глаголните *х*-форми или *л*-форми, оформянето на претеритния израз е завършено (Хаджиева 2004).

Отрицателни изречения

Многообразието на българските морфеми, с помощта на които се реализира отрицанието (негацията), не е голямо (Котова, Янакиев 2001: 739). Най-често в български, както и в руски, се използва морфемата *не*, но между отрицателните изречения с *не* в български и руски съществуват определени различия, на които и се основават интерферентните грешки в българската реч на руси.

Отрицателният аналог на българското утвърдително изречение с *има*, рус. *имеет*, *имеется*, е *няма*-изречението В руски на българските *има*-изречения съответстват *есть*-изреченията, а на българските *няма*-изречения – *нет*-изречения, напр. *Има време* – *Есть время* – *Няма време* – *Нет времени*. Смесването на значенията на спомагателния глагол *съм* и глагола *имам* в българската езикова практика от страна на носителите на руския език представлява интерферентно явление с последователна устойчивост. В резултат на него са и изреченията от типа *Сегодня у меня были две встречи* – *Днес у мене бяха две*

срещи, вм. Имах две срещи; Не было времени – Не беше време, вм. Нямаше време; Вчера была гроза – Вчера беше буря, вм. Вчера имаше буря. Тези фрази се възприемат от българина не само като неестествено книжни, а и често с променен смисъл (Хаджиева 2004).

Българското съответствие на руския съюз *ни* е *нито*. По произход българският съюз *ни(то)*, а също и руският *ни* е съчетание от отрицателната частица *не* + съюза *и*. Но при употребата на този съюз в езиковите навици на българи и руси наблюдаваме съществени различия и то свързани най-вече с така нареченото „двойно отрицание“. Например в българското изречение *Ни(то) Мария дойде, ни(то) Ана.* няма двойно отрицание, защото се осъзнава, че и Мария не е дошла, и Ана не е дошла. Руският превод обаче съдържа „двойно отрицание“ – *Ни Мария не пришла, ни Анна.* Двойното отрицание в български в случая предполага изискването съюзът *ни(то) ... ни(то)* да е в постпозиция по отношение на „отрицателен“ глагол, напр. *Не дойдоха нито Мария, нито Ана. – Не пришли ни Мария, ни Анна.* Логическото продължение на фразата е *но другите дойдоха.*

Интерферентната грешка, която се регистрира, е неправилният превод на този тип изречения, напр. *Ни в городе я не ездил, ни этой машины не видел. – Нито в града не съм ходил, нито тази кола не съм виждал,* вм. *Нито в града съм ходил, нито тази кола съм виждал.*

Трябва да се отбележи, че на руското *ни* в български не винаги съответства *ни*. В конструкции, когато рус. *ни* е свързано с *бы*, българите предпочитат сложния съюз *и да* (*ни < *не + и*), т.е. от *ни* се запазва само *и*: *Кто бы ни посмотрел этот фильм, понравится – Който и да гледа този филм, ще го хареса.*

За да се изрази отрицание, в българската езикова практика се използват и така наречените *без- конструкции*. Морфемата *без* е характерна повече за българската, отколкото за руската езикова практика. На руската конструкция *не* + деепричастие съответства бълг. *без да* + глаголна форма за сегашно време, например *Петр читал, не задумываясь. – Петър четеше, без да се замисля.* В анкетите е регистриран и преводният еквивалент *Петър четеше, не замисляйки се*, което е недопустимо за нормите на българския книжовен език.

ЛИТЕРАТУРА

Вайнрих 1979: *Вайнрайх, У.* Языковые контакты. Киев.

ГСБКЕ 1983: Граматика на съвременния български книжовен език. Т. III. Синтаксис. София.

ГСРЛЯ 1970: Грамматика современного русского литературного языка. Москва.

Земская, Китайгородская, Ширяев 1981: *Земская Е. А., М. В. Китайгородская, Е. М. Ширяев.* Русская разговорная речь. I. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис. Москва.

Золотова 1973: *Золотова, Г. А.* Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва.

Котова, Янакиев 2001: *Котова, Н., М. Янакиев.* Грамматика болгарского языка. Москва.

- Крейчова 2016: *Крейчова, Е.* Славянският Вавилон. За интерференцията между славянските езици. София.
- Лотман 1992: *Лотман, Ю.* Проблемът „за обучението” като типологична характеристика на културата. Култура и информация. София.
- ЛЭС 1990: Лингвистическият енциклопедическият словарь. Москва.
- Ницолова 1984: *Ницолова, Р.* Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език. София.
- Норман 1988: *Норман, Б. Ю.* Универсальное и специфическое в синтаксических моделях славянских языков. Минск.
- Сноу 1998: *Snow, C. E.* Bilingualism and second language acquisition. In: Gleason, J. B. – Rather, N. Psycholinguistics. Harcourt Brace College publishers, Fort Worth.
- Станков 1976: *Станков, В.* Конкуренция на глаголните видове в българския книжовен език. София.
- Терзи 2001: *Терзи, В.* Към въпроса за лингводидактическите основи на обучението по български език в условията на българската социолингвистична зона в Южна Украйна. II Международна конференция. Чуждоезиково обучение за специални цели. Варна.
- Хаджиева 1995: *Хаджиева, Е.* Интерференцията между сродни езици в психолингвистичен аспект. София.
- Хаджиева 2002: *Хаджиева, Е.* Случаи на синтаксична интерференция при близкородствено двуезичие. – В: Българска реч, Год. VIII, кн. 3. София.
- Хаджиева 2004: *Хаджиева, Е.* Синтаксична интерференция между сродни езици. София.
- Шопов 2013: *Шопов, Т.* Педагогика на езика. София.